

Kalabalık Olduğu Zaman Neden Daha Az Yardım Etme Eğiliminde Oluruz?*

Melissa Burkley

Çeviri: Elif Öz

24 Ekim 2009'da Richmond, Kaliforniya'da bir mezuniyet töreninde, yirmi kişinin gözleri önünde bir genç kıza vahşice saldırıldı ve tecavüz edildi. Saldırının ahlâksızlığı şok edici bir boyuttaydı fakat daha da şaşırtıcı olan boyut birçok insanın bu saldırıya şahit olmasına rağmen kimsenin olayı polise bildirmemiş olmasıydı. Davaya katılan bir polis memurunun da dediği gibi "Bu durumun daha da rahatsızlık verici olmasının sebebi birçok insanın orada olması, saldırıyı görmesi ama kimsenin polise bildirmemesi." Hatta bazı seyircilerin telefonla saldırının fotoğrafını çektikleri ve güldükleri rapor edildi.

Nasıl olur da insanlar sadece durup masum bir genç kızın saldırıya uğramasını izleyebilir? Bazıları, görgü tanıklarının olayı rapor etmemesini, ispiyoncu olarak nitelendirilmek istemediklerinden kaynaklanabileceğini ileri sürdü. Bu sanı mümkün olsa bile seyirci etkisi üzerine yapılan sosyal psikoloji araştırmalarının sonuçları farklı bir noktaya işaret ediyor: "Çok fazla görgü tanığının olması." Seyirci etkisi, insanların bir grup içindeyken daha az yardım etme eğilimi içinde olduğunu gösteriyor. Bu etki üzerine yapılan araştırmalar, Kaliforniya'da yaşanan bu saldırıya çok benzeyen başka bir olaydan esinlenerek başladı. Kimileri "suçluların kavgası" olduğunu düşündüklerini iddia ederek gerçek suçun devam ettiğini fark edememişlerken kimileri de bir suça şahit olduklarını fark etmişlerdi ancak başka birinin zaten polis çağırdığını varsaydıkları için bildirimde bulunmamışlardı. Benzer bir durum 1983 yılında New Bedford, Massachusetts'te birkaç erkeğin bir barda bardo masasında bir kadına tecavüz ettiği olayda yaşandı. 1998 yapımı, Jodie Foster'ın performansı ile Akademi Ödülünü alan *The Accused* filmi bu olayı anlatır. 2005 yılında, yirmi iki yaşındaki bir üniversite öğrencisi ölüm tehlikesi taşıyan, dört arkadaşının müdahale etmek için kararsızlık yaşadığı bir olay sırasında su zehirlenmesi sonucu hayatını kaybetti.

Bu tanıkların yardım edememesinin altında yatan sonucu belirlemek ve başkalarının varlığının, insanların acil bir durumda yardım etme davranışını nasıl etkilediğini incelemek için John Darley ve Bibb Latane bir dizi laboratuvar deneyi yaptılar. Bu çalışmaların sonucu Richmond olayında insanların yardım etmemesinin iki açık nedenin olduğunu göstermektedir.

Çoğulcu Cehalet

Birinin, bir başkasına yardım etme kararındaki ilk adımlardan birisi o kişinin gerçekten yardıma ihtiyacı olduğunu kabul etmesidir. Bunu yapabilmesi için öncelikle acil bir duruma tanık olduğunu ve mağdurun yardıma ihtiyacı olduğunu anlamalıdır. Sonuç olarak görgü tanıklarının olaya müdahil olmamasının sebebi bir suça tanık olduklarını bile fark

* **Orijinal Kaynak:** Burkley, Melissa. (2009). "Why Do We Help Less When There is a Crowd?" *Psychology Today*, Link: <http://bit.ly/2ImJuXO> **Yazarın E-Posta Adresi:** melissa.burkley@gmail.com
Elif Öz tarafından *sosyalbilimler.org*'da yayımlanmak üzere Türkçeye çevrilmiştir. | **Yayın Tarihi:** 05/10/2019
Erişim Linki: <https://www.sosyalbilimler.org/kalabaliklarda-yardim>

etmemeleridir. Belirsiz bir durumun içindeyken ve acil bir durum olup olmadığından emin olmadığımızda genel olarak başkalarının nasıl tepki verdiğini anlamak için onlara bakarız. Diğerlerinin bizim bilmediğimiz bir şeyler bildiğini düşünürüz ve nasıl tepki vereceğimize karar vermeden önce onların tepkilerini ölçeriz. Etrafımızdakiler acil bir durum gibi davranıyorsa acil bir durum gibi davranır ve buna göre karar veririz. Diğer taraftan etrafımızdakiler acil bir durum gibi davranmıyorsa durumun önemiyetini anlamakta yanılabilir ve müdahale etmekte başarısız olabiliriz.

Örneğin ortak kullanılan bir havuzda olduğunuzu ve suya çılginca sıçrayan bir çocuğun olduğunu hayal edin. Muhtemelen ilk yapacağınız şey etrafınıza bakmak ve diğer insanların bu duruma nasıl tepki verdiğini görmek olacaktır. Ancak etrafınızdakilerin çoğu görmezden geliyorsa veya gülümsüyorsa çocukların etrafınızda sadece oyun oynadığı sonucuna varabilirsiniz. Muhtemelen aptalca görünmemek için bekleyip izlemeye devam edersiniz ve dalıp yardım edemezsiniz. Bu genellikle makul bir yaklaşım olarak kabul edilir ve aptal biri gibi görünmemize engel olur. Öte taraftan problem; nasıl cevap verileceğini belirlemek için başkalarına bakma eğilimi, çoğulcu cehalet olarak bilinen bir fenomen yüzünden önyargılı bir karara varılması ile sonuçlanabilir. Çoğulcu cehalet, grup üyelerinin çoğunun özel olarak bir şeye inandığı fakat diğerlerinin çoğunun, tersine inandığını varsaydığı bir durum olarak tanımlar.

Örneğin, çoğulcu cehalet, lisans öğrencilerimin derste neden soru sormadıklarını açıklıyor. Diyelim ki, öğrencilerimden birinin yeni ele aldığım ders materyali konusunda kafası karıştı ve açıklamamı istedi. Elini kaldırmadan önce diğer öğrencilerden birinin kafasını karıştıp karışmadığını anlamak için sınıfa bakacaktır. Başka hiç kimse görünmüyorsa materyali anlamayan tek kişi olduğu sonucuna varacaktır. Aptal gibi görünmemek için bana soru sormamayı seçebilir. Bir öğretmen olarak eğer bir öğrenci bir materyali anlama konusunda emin değilse öğrencilerin çoğunun da bu materyal hakkında emin olmadığını fark ettim. Bu yüzden bu durumda sınıfım çoğulcu cehaletten mustarip oluyor çünkü aslında hepsinin kafası karışmış olmasına rağmen her biri yalnızca kendi kafasının karıştığını varsayıyor ki bu da onları bu konuda yalnız olduğu gibi yanlış bir sonuca itiyor. Aynı süreç, belirsizlik söz konusu olan acil bir duruma tanık olduğumuzda ortaya çıkabilir. Etraftaki bütün insanlar, bir suça tanık olup olmadıklarını anlayabilmek için birbirlerine bakabilir ve kimse tepki göstermezse herkes yanlış bir şekilde acil bir durumun söz konusu olmadığına ve kimsenin yardım edemeyeceği sonucuna varabilir. Richmond davasında görgü tanıklarının birçoğunun gülmesinin ve olayı telefonları ile fotoğraflamasının sebebi; korkunç bir tecavüze şahit olduklarını anlamamış olduklarını ve bunun bir şaka olduğunu düşündüklerini gösteriyor.

Darley ve Latane, klasik çalışmalarından birinde bu olayı laboratuvarında yeniden canlandırmaya çalıştılar. Çalışmaları için katılımcılara bir anket doldurtular ve birkaç dakika sonra kapının altından odanın içine duman akmaya başladı. Bu olay gerçekleşmeye başladığında bazı katılımcılar odadaki tek kişiydi ama diğerleri için anketi tamamlayan iki öğrenci daha vardı. Aslında bu iki öğrenci araştırmacılar için çalışıyordu ve ne olursa olsun sakın kalmaları söylenmişti. Bu çalışmadaki temel soru, katılımcı dumanı fark edip yardım mı alacak ya da hiçbir şey yapmayıp çalışmaya devam mı edecekti. Sonuçlar, katılımcılar yalnız kaldığında %75'nin dumanı bildirmek için odadan ayrıldığını gösterdi. Diğer taraftan odada sakın kalan iki kişi olduğunda dumanı bildirenlerin oranı yalnızca %10 oldu. Bazı durumlarda

duman öylesine yoğunlaştı ki katılımcılar önlerindeki anket kağıdını zar zor okuyabildi ama diğerleri sakin kaldığı için onlar da sakin kalmaya devam etti. Bu yüzden yalnız olduğumuzda belirsiz ya da acil bir durumun varlığını fark etmemiz ve ona göre davranma ihtimalimiz daha yüksektir. Diğer tanıklarla beraberken hareket etmek için diğerlerine bakmamız muhtemeldir ve eğer onlar olaya tepki vermiyor ya da gülmüyor ya da olayın fotoğrafını çekmiyorsa acil bir durum olmadığını düşünürüz ve yardım etmeyiz.

İnsanların yardım etmemesinin sebeplerinden birinin, bir suça tanık olduklarını anlamamaları olduğunu biliyoruz ama bu bilgiyi nasıl bir avantaj olarak kullanabiliriz? Öncelikle kendinizi belirsiz bir olayın içinde bulursanız etrafınızdakilere bakmamaya ve iç güdülerinizle hareket etmemeye çalışın. Çok düşük bir ihtimalle olsa bile birinin yardıma ihtiyacı olduğunu düşünüyorsanız, o kişiye yardım edin. En kötü ihtimalle kendinizi birkaç dakikalığına utandıracaksınız ama bir hayatta da kurtarabilirsiniz. İkinci olarak eğer siz kurbansanız ve yardıma ihtiyacınız varsa bu durumu etrafınıza açık bir şekilde acil bir durum olduğunu belli ettiğinizden emin olun. Savunma eğitmenleri, kadınlara bir erkek tarafından saldırıya uğradıklarında “yardım” diye bağırma yerinde “yangın” diye bağırma gerektiğini söylerler. Bunun sebebi “yardım” kelimesinin hayati önem taşımayan birçok anlamda kullanılmasıdır. Bu yüzden “yardım” kelimesini duyduğumuzda kesin bir şekilde bize acil bir durum olduğunu işaret etmeyebilir. Öte yandan “yangın” kelimesini sadece gerçek bir yangın olduğunda kullanıyoruz ve bazı durumlarda gerçek bir yangın olmadığında (örneğin, kalabalık bir tiyatrodaki) bu kelimeyi kullanmak yasak çünkü etrafınızdaki insanların hemen acil bir durum içinde oldukları telaşına sokabilirsiniz.

Sorumluluk Dağılımı

İnsanlar, bir suça tanıklık ettiklerini fark etseler bile yardım etme sorumluluğunu kişisel olarak üstlenmezlerse mağdura müdahale konusunda başarısız olabilirler. Bunun sebebi, olay yerinde ne kadar çok insan varsa kişi başına düşen sorumluluğun o kadar az olmasıdır. Mevcut tek görgü tanığı sizseniz, yardım etme sorumluluğunun %100’ü size aittir ama beş görgü tanığı varsa sorumluluğun sadece %20’si size aittir. Bu sorumluluk grup üyeleri arasında dağılır ya da ertelenir. Bu gibi durumlarda, insanlar bir başkasının yardım edeceğini ya da bir başkasının yardım etme konusunda daha nitelikli olduğunu düşünebilir. Herkes bu şekilde düşündüğünde kimse yardım etmeyecektir. Darley ve Latane bu fenomeni de bir laboratuvar çalışmasında inceliyor.

Bu deneyde; katılımcıların, spesifik olarak interkom sistemi üzerinden bir grup tartışmasına katılmaları sağlandı. Bazı katılımcılar interkom sistemi ile birebir başka biri ile tartışma yaparken bazıları da beş kişiyle birlikte yine interkom sistemi üzerinden tartıştı. Tartışma esnasında interkomdaki seslerden biri nöbet geçirdiğini bildirip yardım çağrısında bulundu. Aslında bu önceden kaydedilmiş bir sestir. Nöbet sesini duyan tek kişi olduğunu varsayan katılımcıların %85’i yardım çağrısında bulunurken nöbet sesini duyan altı kişiden biri olduğunu düşünen katılımcıların sadece %31’i yardım istedi. Bu yüzden acil bir durum olduğunun farkında olsak bile bizden başka insanlar varsa yardım etme ihtimalimiz daha düşüktür. Peki ya nöbeti duyan ve yardım etmeyen bu insanlar? Onlar sadece ilgisiz mi? Çalışma sonunda yapılan röportajlar aslında onların endişeli olduklarını gösterdi. Birçoğu nöbetten bahsetti ve çoğunun eli titriyordu. Bu deneyimden dolayı sarsılmış oldukları açıkça

görülüyordu ve birçoğu nöbet geçiren kişinin yardım alıp alamadığını sordu. Bu bize, onların aslında kayıtsız olmadıklarını ama olaya müdahale etmek içinse yeterince sorumluluk almadıklarını gösteriyor. Ayrıca araştırmacılar katılımcılara başkalarının varlığının, yardım edip etmeme konusundaki kararlarını etkileyip etkilemediğini sorduklarında ilginç bir şekilde birçoğu etkilenmediklerini söyledi. Dolayısıyla başkalarının varlığı, yardım etme kararımız etkilese de bu etkinin farkında değiliz.

Öyleyse bir kez deha bu çalışmalardan elde edilen bilgileri kendi yararımıza nasıl kullanabiliriz? Öncelikle kendinizi birkaç arkadaşınızla birlikte, acil bir durumun içinde bulursanız, ilk içgüdünüz (diğerlerinin ilk içgüdü de) mağdur olan kişiye yardım etme sorumluluğunu reddetmek olacaktır. Sorumluluk dağılımı sürecinin farkında olmak önyargılı düşünmeye engel olabilir. Bu sayede siz ve etrafınızdaki insanlar, mağdur olan kişiye yardım etmek için %100 sorumlu olduğunuzu fark edebilirsiniz. İkinci olarak eğer mağdur olan kişi siz iseniz olaya şahit olan insanlardan birine bu sorumluluğu hissettirmek sizin görevinizdir. Kalabalık bir kitlenin izlediği, yardıma muhtaç olduğumuz bir olay esnasında, genellikle en az bir kişinin olaya müdahale edeceğinin düşünerek orada olan ve olayı izleyen herkesten yardım isteriz. Ancak savunma eğitmenleri, bunun yerine kalabalığın içinden bir kişiyi seçip, gözlerinin içine ölü gibi bakıp, yardıma ihtiyacınızın olduğunu söylemenizi tavsiye ediyorlar. Belirli bir kişiden bir şey isteyerek aniden o kişinin güvenliğinizden tamamen sorumlu hissetmesini sağlarsınız ve yardım etme olasılığını arttırırsınız. Aynı teknik, mağdur olmuş bir kişiye yardım etmek için birkaç kişi aradığınızda işe yarayabilir. Bir kişinin yanına gidin ve yardıma ihtiyaçlarının olduğunu söyleyin, bir başkasının yanına gidin ve polisi aramasını söyleyin. Belirli kişilere talimatların verilmesi sorumluluk dağılım sürecinin uzamasını önler.

Sonuç

Genelde bir suça tanık olan insan sayısı arttıkça mağdura yardım edecek kişinin daha çok olacağını düşünüyoruz ama klasik sosyal psikoloji deneyleri, bu varsayımı boşa çıkarıyor. Umarım kendimizi ve başkalarını, bu ilgisizliği ortaya çıkaran sebepler hakkında bilinçlendirerek Kaliforniya ve Massachusetts’de yaşanan olayları tekrar yaşamayız.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitedir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.